

Jean Louis Davant

Euskaltzaina

Nor zen Antoine D'Abbadie?

I. Euskaldun irlandarra

■ Urrüstoi, Zuberoa Pettarreko herri tiki bat da. Hor zen abade laiko, notario eta laborari Antoineren attatta. Michel semea Frantziako Iraultza denboran desterratu zen, soldado zerbitzuari ihes. Malagati Londresera pasa zen, eta azkeneko Irlandan kokatu.

Dublinen aberastu zen kanal baten kudeantzatik eta gero itsas untzien armadoregoan. Ezkontza aberatsa egin zuen. Emaztea, Elisabeth Thompson Of Park, alaba bakarra zen, eta bere aitak gain-gai-netik eskolatu zuen, seme baten gisan, orduko neska gazteak ez bezala. Sei haur ukanen dituzte, hiru alaba eta hiru seme, lehen lauak Irlandan, azken biak Frantziako Tolosan: Elisa, Antoine, Celina, Arnauld, Julia eta Charles. Euskaraz erakatsiko die aitak eta hortako neskato bat erakarriko du Euskal Herriatik. Bestalde ama jakintsua dute haurrean errirentsa bipila, kolegioko adineraino. Irlanda uzten dute 1820-an, Tolosan kokatzeko. Hamar urteak ditu Antoinetik.

Bigarren maileko ikasketak arras ederki egiten ditu Antoinetik. Bidaitirria Chateaubriant idazle handiaren liburuetan edireiten du. Baxotik landa, zuzenbidearen ikasten hasten da Tolosako Unibertsitatean. 1828-an Parisen kokatzen da familia. Zuzenbidean jarraitzen du Antoinetik, baina gainera ikertzen ditu hizkuntzak, letrak eta zientziak. Orduko erakasle hoberenak ditu sail desberdin horietan, eta bereziki astronomian Arago jakintsu handia; haren ikasle hoberena eta maiteena da euskaldun irlandar gaztea.

Agustin Xaho atarraztarraren ezagutzak egiten ditu, duda gabe hura Parisera-tzen delarik 1830-ean, zuzenbidean ikasteko. 1836-a zinez urte aberatsa dute. Karlisten alde agertzen dira Espainiako lehen gerla zibil horretan. Gero biek ontzen dute euskal gramatika bat, *Zazpi Uskal-Herrietako Uskalduner* zuzendua. Ber urtean Antoinetik Brasilen itzuli bat egiten du Aragoren kondu, magnetismoaz miaketa andana baten burutzeko. Itsasuntzian Napoleon III. izanen denaren ezagutzak egiten ditu eta iduriz adiskidetuko dira.

Etiopia kasik hamabi urtez esploratuko du Antoinetik, bere anai Arnauld-ekin. Nil ibaiaren iturburua kausitu nahi dute. Bestalde Afrikako erresuma kristau zaharren ezagutzeko tirria badute, toki arriskutsua baita, edozein eritasun eta gaitzekin, gerla zibiletan murgildua, jende xuriari kasik hetsia. Feodalitatean bizi da. Indarrik ez du *negus* delako inperadoreak. Beregain dago eskualde bakoitzeko buruzagia, noiz nahi gerla egiten dio albokoari.

Anarkia horren aurka jeikiko da printze serio eta xuxen bakarra, Guoxo delakoa. Haren alde jarriko da Arnauld eta guda-buru bilakatuko. Bere anai gerlariaren babesaz ongi baliatuz, egundainoko azterketak burutuko ditu Antoinetik sail guzietan: geografian, geologian, geodesian, astronomian, fisikan, biologian, hizkuntzetan, etnologian... Aragorria erosisirik

Urruñan (orain Hendaiakoan dago), herri horretan antolatzen ditu *Euskal Jaiak*, joko mota guzietan, pilota barne, eta haiei loturik *Lore Jokoak*: kantu, bertsu, olerkia. Sariak bere moltsatik emaiten ditu garaileei. Bestalde L.L. Bonaparte printzearen euskal azterketak lauzkatzen ditu.

Aragorrian eraikitzen du *Abbadia* jauregia, astronomiako obserbatorio batekin. *Académie des Sciences* delakoan izendatzen dute urgazle (1852), kide oso (1867), azkeneko lehendakari (1892). Ospetsu hilen da Parisen. *Abbadia*-ko kaperan dago lurperaturik, aldare pean, emaztearekin. Haurrik ez zuten. Akademiari utzi zuten Hendaiako jauregia bere lurrarekin.

II. Unibertsala

Mundu honetako bere bidaia luzea zinez ongi bete zuen, emakume eta hau-

rrekin ez zuen denborarik galdu, fraide bat bezala egon ondoren oso berant ezkondu baitzen eta umerik gabe gelditu, baina zazpi bizi behar zituzkeen berak hasitako lan guzien bururatzeko. Sail guziak batera zeramazkien. Horrela ez zen bakar batean ere gailendu, baina denetan ona izan zen, eta gainera besteen bultzatzailea. Berpizkundeko humanista goren antza zuen eta hain zuzen, halako berritapen baten aita izan zen euskal kultura mugimenduan.

Idazteari eman bazen osoki, Victor Hugo garaikidea bezalakoa zaitzekela iduri zait: denez kurios, literaturako genero guzietan bikaina, nihon agian ez hobereena, hargatik orokorki erraldoia, ezin baztertua. Chateaubriant bretoia zuen oroz gainetik miresten eta haren liburuetan ediren zuen gaztaroan bidaietarako tirria, haren ber tokian hil aurretik. Gainera sortzez irlandesa baitzen (euskaldun irlandesa beraz), haren exotismoa da haren baitan gehienik aztoratzen nauen eskualdea, zuberotar batentzat berdin urrunak eta beraz berdin deigarriak baitira Irlanda, Etiopia eta Lapurdi, gehienek maitatu eta beretu zituen hiru lurraldeak.

Nortasun aberatsa eta konplexua zuen humanista polifazetiko horrek. Batetik oso anakronikoa izana gatik, besteetik aintzindaria bilakatu zen. Bera katoliko suharra, eskubikoa, erregetiarra, xuria izanarren, lan egin zuen Xaho bezalako ezkertiar, errepublikazale, gorri, antikristauarekin. Horrelako binomiak eta kontraesanak ugari ditu Antoine d'Abbadie gizon apal ospetsuak. Zeinek esan dezake adibidez zeren artzain protestante bat zuen deitu bere aita katolikoaren gana, haren biziko azken urratsean eta pauson?

Harrituko ninduke gizon horren inguru 70soa egin balezate aurtengo azterketek, susmatzen dut misterio batzuk izkutuan gordeko dituela gure Antoine d'Abbadie-ren labirintoak. Euskaldun handienetarikoa da, niretzat handiena, gerla-gizon eta errege guzien gainetik. ■

ANTONIO MILLAN SAN EMETERIO

Jean Haritschelhar

Euskaltzainburua

Hendaiako kongresua

nHendaiak bildu dira Euskal Herriak dauzkan ikerleak eta ere atzerritarrek, Salamancatik, Parisetik, Bartzelonatik jinikakoak. Orotara berrogeita bost mintzaldi eta txosten irakurtu dira Euskaltzaindiak eta Eusko Ikaskuntzak antolatu duten kongresu horretan.

Ehun urte zendu zela Anton Abbadia, ehun urte iragan dira ilunpean egon direlarik Abbadia anaien balentriak eta emaitzak. Ehun urteren buruan argi eta garbi ikusi da zer eragin haundia ukan duten bi anaiek Anton eta Arnauld-ek. Bi anaiei joan-etorriak Etiopian hurbildik aztertu dituzte paristarrek bereziki, haien artean baitziren Etiopako hizkuntzalari bat eta ere Etiopiako historiagile bat, hirugarren

batek erakusten zuela bi anaien arteko harreman hertsia eta laugarrenak nola jokatu ziren Nil urdinaren iturburua aurkituz uste zutelarik Nil zuriarena zela.

Anton Abbadia gizon unibertsala da, jakintsun haundia, gauza askotan trebea: astronomia, geologia, geografia, etnologia, disziplina horietan maisu gisa agertu da XIX. mendean, kongresuak erakutsi duen bezala. Egia da Société de Géographie—ko kide zela eta Académie des Sciences delakoan akademikide oso izan zela eta azkenean, 1892-an Académie des Sciences-eko lehendakaria. Ezagutza osoa ukan du, ez bakarrik Frantzian, bainan mundu guzian.

Euskaldunentzat interesgarriena da

haren euskaltasuna. Ikertu da gramatikalaria 1836-an publikatu baitzuen gramatika bat Agustin Chahorekin, baina beriziki aztertu da lore jokoen sortzailea eta sustatzailea. Egia erran XIX. mendean bigarren parteko euskal literatura, olerkiak bereziki, lore jokotako esku-idazkietan datza, izen haundiekin: J.B. Elissamburu, Larralde medikua, Oxalde, Dibarrart, Zalduki iparraldekoetan, Arrese Beitia, Arto-la, Lopez Alen, Otaegi eta bertze hegoaldekoetan. Euskalarietara ukan zituen harremanen berri jakin dugu, Pariseko Biblioteka nazionalen den gutundegiari esker.

Kongresu haundi bat, emankorra, Euskal Herrian dauden unibertsitateko ikerleiei esker. Nabari da ikerkuntza aitzina doa-

la, ez baitzen holakorik duela mende bat eta duela mende laurden bat ere. Ikerle guziek merezi dituzte txalo nasaiak.

Igandean, Saran, azken eguna, Anton Abbadiaoren lore jokoak ospatu ziren 43 herrietako alkate edo ordezkariak bilduak ziren anaitasun haundienean erakutsiz kulturaren eragina, kulturak eta hizkuntzak batzen baitituzte zazpi probintziak. Batasun hori aldarrikatua izan da Saran. Zertako Sara? Herri euskaltzalea delakotz, Axular, Etxeberri, Elissamburu-ren herria, Saran egon direlakotz bai Schuchardt aleman hizkuntzalaria, bai gure J.M. Barandiaran herbestean zelarik, Saran Anton Abbadia ospatu zituelakotz hamasei aldiz bere lore jokoak eta euskal bestak. ■